

Варна В.К.

Коваленко В.П.

Федорук Є.І.

Кірюшин М.М.

Кірюшин М.М.

Ситник П.К.

Рішнік А.І.

Збірник

навчально-методичних

матеріалів і наукових статей

ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Випуск 6

2001 р.

ЗМІСТ

I. Проблеми історії України

Баран В. Українська державність: віхи історії (до 10-річчя незалежності України)	5
Бондарук Л. Боротьба «ОУН-північ» у радянських концтаборах	10
Двойнінова О. Роль земств Правобережної України в пропаганді кооперативних ідей та сприяння земської агрономії поширенню кооперативного руху (1906-1914 рр.)	15
Дмитренко А. Збирання ягід та грибів і архаїчні елементи світогляду українців Західного Полісся (друга половина XIX-30-і рр. XX ст.)	20
Ковчун В. Політичні партії та рухи і їх роль у здобутті Україною незалежності	25
Кулик С. «Самостійна Україна» М.Міхновського та дискусії навколо неї	29
Левкович Ю. Фактор необхідності та обґрунтованості українсько-німецьких економічних відносин	33
Ленартович О. Адміністративна система на окупованих Німеччиною територіях України	38
Михайлишин В. Князь Свидригайло Ольгертович. Реабілітація політика	41
Милуш В. Київський Собор 1942 року	47
Онишко Л. ОУН, УПА - лідер у протистоянні більшовизму	51
Парадуха В. Навернення уніатів на православ'я на Правобережній Україні наприкінці XVIII ст.	55
Пархоменко Т. Роль куті в обрядовості коляд	59
Патер І. Державницькі засади Союзу Визволення України	64
Пришляк В. Вступні зауваги і методичні примітки до спецкурсу "Тетьманщина: політика і суспільство в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст."	69
Сілаєв О. Про «культурний» вплив Русі на половців	74
Сміян П., Сміян К. Колективізація та методи проведення її в Україні	80
Смоляр Л. Суспільна діяльність жінок Наддніпрянської України в сфері виховання дітей (друга половина XIX ст.)	84
Студінський В. Целюлозно-паперова промисловість Західної України в 50-80-і роки XX ст.	89
Яцишин М. Німецький досвід політико-партійного життя для України через призму федеральних виборів 1998 року	93

II. Дослідження з історії Волині

Буравський О. Роль польського етносу Волині в розвитку фабрично-заводського виробництва і торгівлі в другій половині XIX – на початку XX ст.	96
Вісник В. Впровадження радянської політичної системи у Волинській області (вересень 1939-червень 1941 рр.)	103
Вісник Т. Зародження і розвиток кредитної кооперації на Волині (друга половина XIX ст. – 1939 р.)	107
Гаврилюк С. Орест Левицький як пам'ятникознавець Волині	110
Григоренко С. Політика радянської влади щодо протестанських конфесій Волині у 1944-1955 рр.	114
Іванців В. До історії вивчення фауни Волинської губернії (XIX – початок XX ст.)	121
Кінд-Войтюк Н. Краєзнавець Волині і церковний діяч Анатолій Дублянський	123
Кучинко М. Зовнішньоторгові зв'язки Волинської землі в X – середині XIV ст.	127
Марківська Л. Ідейно-політичні засади української інтелігенції Волині у міжвоєнний період	131
Медведчук Н. Участь Волині в реалізації культурно-освітніх програм Єврорегіону «Буг»	135
Оніщук В. Українізація Православної церкви на Волині в другій половині 30-х років XX ст.	139
Раєвич Т. Структурування жіночого руху Волині за національною ознакою (1921-1939 рр.)	143
Свинчук А. Розвиток промислового виробництва Волинського воєводства в 20-30-х роках XX століття в світлі національної політики Другої Речі Посполитої	151
Стрільчук Л. Регіоналізація і транскордонне співробітництво: особливості та проблеми (на прикладі Волинської області)	154

були забезпечити відкриття водного шляху, який зв'язував річки Волині з басейном Балтійського моря. Але на всі ці проекти потрібні були великі кошти, а уряд Польщі їх не мав. Тому багато хороших справ так і залишилися лише на папері.

Примітки

1. Бенесюк ГМ *Лесозаготовительная промышленность в народном хозяйстве СССР М., 1952 – С.58.*
2. *Medrzeckie Włodzimierz. Wojewodztwo Wołyńskie 1921-1939 S.43*
3. *Кравець М.М. Нариси робітничого руху в Західній Україні в 1921-1939 рр – К., 1959 – С.15.*
4. *Medrzeckie Włodzimierz. Wojewodztwo Wołyńskie 1921-1939 S.53*
5. *Там же – С.57*
6. *Кравець М.М. Нариси робітничого руху в Західній Україні в 1921-1939 рр К 1956 С 12-13.*
7. *До історії боротьби за відбудову народного господарства Волині /1921-1925 р /Житомир, 1961 – С.136*
8. *Medrzeckie Włodzimierz.*
9. *Там же – С.58*
10. *Там же – С.58*
11. *Кравець М.М. Нариси робітничого руху в Західній Україні в 1921-1939 рр. – С.17-18*
12. *Сливка Ю Ю Західна Україна в реакційній політиці польської і української буржуазії /1920-1939 рр/ К., 1985 – С.115*

Л.Стрільчук

Регіоналізація і транскордонне співробітництво: особливості та проблеми (на прикладі Волинської області)

Характерними специфічними рисами сучасного світу виступають чітко окреслені процеси глобалізації та регіоналізації його подальшого розвитку. Вчений з всесвітньо відомим ім'ям Петр Штопка, аналізуючи суть процесів глобалізації відзначає: тенденція до глобалізації є найбільш характерною для сучасної епохи історичною тенденцією, яка формує глобальну структуру політичних, економічних та культурних відносин, що сягають за будь-які традиційні кордони та зв'язують окремі суспільства в єдину систему [12,120].

Двохсторонні чи багато сторонні відносини між сучасними державами залежать від внутрішніх, зовнішньополітичних і економічних факторів, які можуть сприяти зміцненню і розвитку зв'язків між ними і навпаки — їх погіршенню чи розриву взагалі. На сьогодні, практично жодна держава не може залишатися осторонь цього процесу. Лідери держав Східної та Південно-Східної Європи реально оцінюють можливість опинитися в якості третьо-чи п'ятирозрядного члена сучасних економічних і політичних відносин.

Аналіз найрізноманітніших факторів переконливо свідчить, що в процесі розвитку світогосподарських зв'язків відбуваються докорінні зміни відповідних ланок в економічному співробітництві країн і зовнішнім світом. Особливістю сучасного етапу є посилення ролі регіональних одиниць — областей, регіонів, штатів і т.д. в розвитку і активізації зовнішньоекономічної співпраці держав.

Однією з ефективних форм забезпечити свободу виборів партнерів, свободу маневру при використанні національних ресурсів і потенційних можливостей країни в інтересах збереження та зміцнення її позицій у глобальному світі є поширення процесів регіоналізації при визначенні реалізації певного кола цілей соціально-економічного та культурного розвитку [8, 77].

Така можливість впливає із самої суті поняття регіону, визначення якого сформульоване у процесі прийняття статуту Комітету Регіонів ЄС на базі Маастріхських угод в 1994 році: регіон — це територія, яка являє собою очевидну спільність з географічної точки зору, або така територіальна спільність, де є наступність і населення якої поділяє певні соціальні цінності і намагається зберегти та розвивати свою самобутність з метою стимулювання культурного, економічного і соціального прогресу [15, 29].

На сьогодні у Європі існують більше 30 структур євро регіонального співробітництва. Важливою ланкою цієї структури, поряд з іншими, є Євро регіон "Буг" до якого входить Волинь.

На відміну від західних держав, котрі приділяли значну увагу розвитку регіонального співробітництва, в колишніх країнах соціалістичної співдружності, аж до її розпаду, міжнародні економічні зв'язки були цілком централізовані. В основному ці держави обмежувалися незначним розвитком прикордонного співробітництва. Угоди між місцевими органами прикордонних районів та областей про економічну, науково-політичну та культурну співпрацю суворо контролювалися центральними партійними і державними органами. Як результат — прикордонна співпраця носила формальний характер [3, 94].

Об'єктивно регіоналізація є додатковою "свободою" для складних соціально-економічних систем, покращуючи їх пристосованість до швидкозмінюючихся внутрішніх і зовнішніх умов. На регіональному (субрегіональному) рівні проявляються рішення виникаючих проблем, вони неможливі ні у вищих (наприклад, загальноєвропейських), ні для нижчих структур (наприклад, місцевого самоврядування) [2, 97-98].

Слід розрізнити дві форми регіональності: політико-економічні об'єднання двох і більше держав, які як правило і називаються регіональними об'єднаннями (приклад, Чорноморська Економічна Співдружність) і субрегіональні форми співробітництва адміністративно-територіальних одиниць різних країн (Єврорегіони). Звичайно, даний розподіл досить умовний. Субрегіональні механізми прискорюють процес інтеграції в Європу постсоціалістичних країн Східної Європи та СНД [2, 98].

Визначальною ідеєю Єврорегіонального руху, було покращення вже існуючих механізмів взаємодії між окремими територіальними одиницями та національними утвореннями, а також ліквідація вже існуючих перешкод та бар'єрів у торгово-економічній та у всіх інших пов'язаних з нею сферах. В той же час поряд з процесом формування сьогодишнього Європейського союзу виникла абсолютно нова можливість перетворення так званої "негативної енергії" прикордонних напруженостей, міжнародних непорозумінь та економічних розбіжностей у нові механізми співпраці, взаємовигідне транскордонне співіснування. Одночасно, такий процес стимулював також культурне, науково-освітнє співробітництво, міжнародне спілкування, сприяючи основному і єдиному загальноєвропейському процесу.

90-ті роки започаткували якісно новий етап у розвитку усіх форм прикордонного співробітництва, яке реалізується вже в умовах Української незалежної держави і суверенної Республіки Польща. Декларація про державний суверенітет України, прийнята 16 липня 1990 р., проголошує суверенність республіки та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. наповнює Декларацію реальним змістом, проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — України [1,3]. Українська держава як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ним договори, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах [5].

Події останніх років на Україні та в сусідніх із нею європейських державах, крах колишніх режимів підтвердили нежиттєздатність систем, що тримаються на однопартійному комуністичному диктаті, військовій силі, утопічних теоріях і не враховують життєвих реалій, не сповідують пріоритет загальнолюдських цінностей. Нині відбувається переорієнтація зовнішньої політики України на встановлення і розвиток безпосередніх відносин з державами, що мають першорядний, значний або спеціальний інтерес для республіки. Зрозуміло, що це передусім сусідні держави, в тому числі і Польща, яка першою заявила про готовність встановити безпосередні відносини з Україною.

Стратегія соціально-економічного розвитку країни на сучасному етапі гостро ставить питання докорінного оновлення і пошуків великомасштабного співробітництва України із суміжними державами, що у кінцевому підсумку повинно сприяти модернізації ідеї побудови загальноєвропейського дому і початку нової ери в європейських відносинах. У цьому зв'язку, створення на основі прикордонних контактів Волині і сусідніх воєводств Польщі єврорегіону "Буг", ініціаторами якого саме вони і виступили, є першим практичним кроком до реалізації цієї ідеї.

24 січня 1995 р. газета "Волинь" опублікувала інтерв'ю Посла України в Польщі П.Сардачука, вихідця з Волині, яке він дав під час перебування в Луцьку. На питання: "Як бачиться Послу місце Волині в українсько-польському співробітництві?", він відповів: "Насамперед, дійове втілення програми єврорегіон "Буг". Я знаю, як колись дружили воєводства і області. Візити носили переважно святковий характер. Тепер великого значення набувають постійні контакти, на рівні навіть не окремих міст, областей, воєводств, а фірм і конкретних бізнесменів. І водночас, втілення спільних програм. Регіональне співробітництво нині має пріоритет у цілому світі, матиме і в нас".

24 січня 1995 р. група волинських експертів на чолі із заступником голови облдержадміністрації М.Косенком виїжджала до Хелма, де разом із представниками Хелмського, Замостського, Білопідляського і Люблінського воєводств спільно виробляли остаточний варіант статуту єврорегіону "Буг". Для підписання документів, необхідних для реєстрації нового регіону, сюди прибули представники найвищих органів польської влади — депутати сейму, сенатори, працівники уряду [4].

Завершальним етапом у організаційному оформленні єврорегіону "Буг" стала міжнародна науково-практична конференція в Луцьку, на якій було конкретизовано окремі програми і напрямки співробітництва. По завершенню конференції, 29 вересня 1995 р. у Волинській облдержадміністрації відбулося підписання двосторонньої угоди про створення транскордонного об'єднання єврорегіон "Буг". Від імені української сторони угоду підписав голова Волинської облдержадміністрації Б.Климчук, польської — воєводи: Хелмський — М.Ціхош, Замостський — С.Рапа, Люблінський — Е.Хунек, Тарнобжезький — П.Ставови. Через місяць, а саме — 29 листопада, на

черговій зустрічі у Хелмі було створено найвищий орган об'єднання — Раду євро регіону "Буг", до якої увійшли по 5 представників від кожної із сторін, а також президію об'єднання, що складається з двох членів — по одному від кожної зі сторін. Від Волині ним став Борис Климчук, від польської сторони — віце-воєвода Хелмський Стефан Махович [7].

1996-1999 рр. Конкретна співпраця Волині і Замостя по реалізації багатогалузевих програм євро регіону "Буг". Наприкінці січня 1996 р. у Замості відбулося перше засідання українсько-польської міжурядової координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва на рівні міністрів зовнішніх економічних зв'язків України і Польщі та керівництва євро регіону "Буг". Схвалено головні напрями і завдання по виконанню конкретних програм, а саме: будівництво автомагістралей, розбудова кордону та кордонної інфраструктури, охорона навколишнього середовища, гідрометеорологія, промислова кооперація, сільське господарство, наукове співробітництво та підготовка кадрів, співпраця в галузі культури, розвитку місцевого самоврядування. Зокрема, передбачено будівництво нового моста через річку Буг (автомобільний перехід Ягодин - Дорогуськ), сприяння розбудові швидкісної автомагістралі Варшава—Люблін—Хелм—Ковель—Київ та створенню інфраструктури широкої колії Катовіце—Ковель, реалізація спільної українсько-польської програми "Чистий Буг", розвиток та охорона водноболотних угідь — місць поселення водоплавних птахів, які мають міжнародне значення (Шацькі озера, басейни річок Стохід і Прип'ять) та інші пропозиції. Рада позитивно оцінила роботу двох сторін у програмах євро регіону "Буг" і розвиток взаємної співпраці у розбудові і модернізації прикордонних регіонів [9].

20 травня 1996 р. у Володимирі-Волинському відбулося друге засідання Ради євро регіону "Буг". На цей раз висловлювалася ціла низка цікавих пропозицій, зокрема, у галузі обміну культурою. Вирішено перетворити музей Стравинського в Устилузі в осередок творчих зустрічей українських і польських митців, діячів культури. Водночас мери Володимира-Волинського і Грубешова проявили ініціативу — для тіснішого спілкування створити спілку мерів міст у рамках євро регіону "Буг" [6].

Польська сторона високо оцінює діяльну участь прикордонних регіонів України у розвитку ділового партнерства з воєводами Польщі. Проявом цього стало вручення президенту України Л.Кучмі вищої польської нагороди для бізнесменів і ділових людей "Оскар Польського Бізнесу 1996" [13].

Особливо хочеться підкреслити той факт, що питання українсько-польських стосунків у минулому і на сучасному етапі розвитку суверенної Української держави мають важливе науково-пізнавальне та політичне значення. Актуальність, наукова новизна і соціальна вага проблеми пояснюються такими головними обставинами: 1) суттєвим значенням толерантних, виважених, добросусідських зв'язків між Україною і Польщею для підтримки і зміцнення стабільних відносин у східноєвропейському регіоні та на Європейському континенті; 2) проживання на території України польського населення, а в Польщі — українців; 3) прагнення певних політичних сил продовжувати збуджувати громадську думку постановкою питання про територіальні претензії між Україною і Польщею, і про становище українців у Польщі і поляків в Україні.

Подаючи оцінку відносин між Україною та Польщею на сучасному етапі, в контексті Євро регіонального співробітництва, хотілося б звернути особливу увагу на наступні моменти:

— необхідно пам'ятати і розуміти, що мистецтво переговорів двохстороннього діалогу полягає в тому, щоб, не зв'язуючи себе намертво багажем минулого, вільніше вибирати майбутнє. Іншими словами — замість домінанти "причин" запропонувати домінанту "мети". Тобто, питання "чому?" має два абсолютно відмінні значення. Одне з них спрямоване в минуле у пошуках причин і визначає нашу поведінку минулими подіями, а інше — в майбутнє у пошуках цілі і визначає нашу поведінку нашою вільною волею. Реального взаєморозуміння, в тому числі між Україною та Польщею, можна досягнути тільки у випадку як мінімум переважання другого значення над першим;

— євро регіон можна визначити, як форму регіонального транскордонного співробітництва з метою вдосконалення торгівельних і економічних відносин, розробки нових проектів співпраці, розвитку і спільного впровадження нових технологій, практичної реалізації сучасних механізмів підтримки європейської безпеки, пошуку нових моделей розвитку національних інфраструктур, розробки спільної політики у сфері техногенно-екологічної безпеки, активізації та гармонізації діяльності науки, культури, спорту, охорони здоров'я, туризму, розвитку національних меншин. Однак треба виходити з того, що здійснюються лише перші кроки по створенню вільних економічних зон, а тому реальних результатів можна сподіватися лише в перспективі;

— важливо врахувати, що євро регіон є формою регіонального транскордонного співробітництва на рівні місцевих органів влади, яка має найвищий рівень інституалізації серед всіх форм, відомих цьому типу міждержавного співробітництва. Звідси, ідея євро регіону тісно пов'язана з ідеєю зменшення національного суверенітету. Тому треба усвідомити думку, що швидше всього поступово, але неухильно постає питання про необхідність створення специфічних спільних, або міждержавних органів управління євро регіонами, які водночас обмежуватимуть національний суверенітет.

Реальністю могло б бути створення нового рівня співробітництва з трьохступеневою структурою: Рада Єврорегіону – Комісії по співробітництву – Експертні групи.

– доцільно розширювати інформаційні, культурні, наукові україно-польські зв'язки і відносини, насамперед на неурядовому рівні, з метою становлення і розвитку громадянського суспільства. Розширенню та поглибленню дружніх стосунків між Україною та Польщею, очевидно, сприяло створення міжнаціональних культурних і культурно-інформаційних центрів, розробка спільних дослідницьких проектів різними громадськими організаціями зацікавлених сторін.

Стосовно останнього зауваження, то заради справедливості слід відзначити, що в цьому напрямку робляться відповідні кроки. Так у кінці липня 2000 року у м. Любліні на засіданнях робочих груп секретаріату транскордонного об'єднання "Єврорегіон "Буг" ставилося питання стосовно покращення поширення інформації і створення бази даних. Тоді ж було прийнято рішення про видання щоквартального у видавництві "Єврорегіон - прес" з інформаційними вкладками трьох країн учасниць (України, Польщі, Білорусії), а також статистичного довідника "Єврорегіон "Буг" у цифрах" [10].

Регіональне співробітництво є важливим фактором у процесі розбудови громадянського суспільства в Україні. Громадянське суспільство народилося і розвинулося у Західній Європі, а тому контакт із батьківщиною цього соціального явища, навіть через посередництво колишніх побратимів по соціалістичному табору, є дуже вартісним.

В умовах економічного занепаду Україна не може проводити протекціоністську політику щодо власного товаровиробника, крім того, глобалізаційні процеси в нинішньому світі приводять до того, що країни, які опинилися біля керма світу, використовують свої ключові позиції у світовому співтоваристві для того, щоб закріпити поділ світу на індустріальні центри і світову провінцію. Одним із варіантів опору такій практиці може стати регіональне співробітництво, яке розмиватиме жорсткі кордони між високорозвиненими країнами Заходу і "світовою провінцією".

Підсумовуючи далеко не повний огляд всього того, що стало надбанням Волині і польських воєводств, які входять до Єврорегіону "Буг" внаслідок реалізації прикордонних контактів середини 90-х – 2000 років, можна зробити **висновки**:

Прикордонні контакти Волині із польськими воєводствами, що нагромаджувалися десятиліттями, у середині 90-х років вилилися у нову форму взаємодії початком якої можна вважати спільну співпрацю у рамках єврорегіону "Буг". Завдання обох сторін – активна участь у реалізації його багатогалузевих програм шляхом дальшої лібералізації прикордонних обмінів.

Сьогодні на рівні транскордонного співробітництва Волині та польських воєводств у рамках Єврорегіону "Буг", на наш погляд можна проводити практичну роботу щодо організації співробітництва у декількох напрямках, які б забезпечили динаміку інноваційних процесів і результатів, збереження та нагромадження людського капіталу, формування умов для появи, як масового явища, капіталу соціального:

Це, по-перше, об'єднання зусиль суб"єктів регіону, а також сусідніх регіонів та держав для реалізації спільних проектів щодо прориву на світові ринки через організацію виробництва та просування продукту на базі вже існуючих у даних країнах новітніх технологій. Поле виникнення спільних інтересів тут існує і дуже широке.

По-друге, які проблеми існують і не можуть бути подолані спільними зусиллями сусідніх держав по впровадженню у виробництво сучасних технологій? Це – неспроможність інвестувати проекти поодино; подолання у деяких випадках опору міжнародних монополій, не зацікавлених у виникненні конкурентів із продуктом вищої якості; це вихід на європейські та світові ринки новітніх технологій і забезпеченням там власної (спільної) економічної ніші; це забезпечення роботою тих елементів людського капіталу, які складають його ядро і не розійшлися ще по світу; це формування умов для виникнення творчої свободи в індивідів та конструктивних сил цілих регіонів, що врешті-решт спонукає до появи умов для виникнення поля функціонування соціального капіталу, яке сьогодні фактично відсутнє.

По-третє, подібна спрямованість транскордонного співробітництва створює можливості для реалізації спільних проектів щодо реформування освіти та підготовки і застосування висококваліфікованих із збереженням їх національного характеру та забезпеченням європейської якості.

По-четверте, послідовна, постійна та динамічна робота по формуванню та реалізації спільних інноваційних транскордонних проектів може стати майстернею та полігоном для пошуку найбільш ефективних форм управління соціально-економічними процесами на макро і мікрорівнях, полем відпрацювання систем національного законодавства у цій сфері із використанням досвіду як країн партнерів та і ЄС.

По-п'яте, активна та ефективна інноваційна транскордонна політика політика та практика може і буде сприяти через розвиток опосередкованих зв'язків та безпосередніх інтересів зростанню кількості та якості форм співпраці із регіональними об'єднаннями вищого типу, зокрема ЄС.

Отже, регіональна транскордонна політика Волинської області у рамках Єврорегіону "Буг" і України в цілому спільно з політикою сусідніх держав спрямована на створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу, інтелектуальної продукції шляхом об'єднання зусиль у цих напрямках, є однією з форм реалізації історичного шансу вписатися у процеси глобалізації у якості його повноправних учасників. З економічних позицій такий шлях уявляється більш доступним і реальним аніж пошук і очікування кредитів на забезпечення всебічної структурної перебудови від міжнародних фінансових інститутів, більш вигідним з точки зору перспективи отримання прибутків, технології, забезпеченням динаміки багатьох галузей.

Примітки

1. Акт проголошення незалежності України//Політика і час. – 1991. -№2
2. Бройде З. Экоеврорегион – новый механизм субрегионального сотрудничества, обеспечения устойчивого развития и техногенно-экологической безопасности //Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи. Матеріали наукового симпозиуму 16-17 червня 1999 року. – Чернівці, 1999. – С. 97-105.
3. Григоришин С. Политические процессы в Юго-Восточной Европе и их влияние на Региональное и Трансграничное сотрудничество //Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи. Матеріали наукового симпозиуму 16-17 червня 1999 року. – Чернівці, 1999. – С.94-97.
4. Гуртом ... у Європу //Волинь. – 1995. – 31 січня.
5. Декларація про державний суверенітет України // Правда України. –1990. –17 липня.
6. Друге засідання Ради єврорегіону "Буг" //Волинь. – 1996. –21 травня.
7. Жижара Є. Єврорегіон "Буг": перші кроки співробітництва //Волинь. – 1995. – 30 листопада.
8. Зайцев Ю. Глобалізація, регіоналізація та проблеми соціальних інновацій// Транскордонне співробітництво у поліетнічних регіонах Східної та Південно-Східної Європи. Матеріали наукового симпозиуму 16-17 червня 1999 року. – Чернівці, 1999. – С.
9. Перше засідання українсько-польської міжурядової координаційної Ради з питань міжрегіонального співробітництва у Замості //Волинь. – 1996. – 1 лютого.
10. Пропозиції робочої групи "Єврорегіону "Буг" // Волинь. – 2000. – 25 липня.
11. Семененко И. Группы интересов в Европейском союзе: региональный аспект//Международная экономика и международные отношения. – 1998. - № 4. – С. 26-34.
12. Штомпка П. Социология социальных изменений. – М., 1996. – 416 с.
13. Oskar Polskiego Biznesu // Dziennik Kijowski. – 1997. - №2.